

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון מ"ד
תשע"ג
חספו 464

יציאה מבית הכנסת: אך צדיקים יודו לשמך

תהלים פרק קמ

(א) לַמְנַצֵּחַ מְזִמּוֹר לְדָוִד. (ב) חֲלַצְנִי ה' מֵאֲדָם רָע, מֵאִישׁ חַמְסִים תִּנְצְרֵנִי. (ג) אֲשֶׁר חָשְׁבוּ רְעוֹת בְּלִב, כָּל יוֹם נְגוּרוֹ מִלְחָמוֹת. (ד) שְׁנַנּוּ לְשׁוֹנֵם כְּמוֹ נְחָשׁ חֲמַת עֶשְׂשׁוֹב, תַּחַת שִׁפְתֵימוֹ סָלָה.

(ה) שְׁמַרְנִי ה' מִיַּד רָשָׁע, מֵאִישׁ חַמְסִים תִּנְצְרֵנִי, אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לְדַחוֹת פְּעָמַי. (ו) טַמְנֵנוּ גְּאִים פֶּח לִי, וְחִבְלִים פָּרְשׂוּ רֶשֶׁת לְיַד מַעְגָּל, מִקְשִׁים שְׁתוּ לִי סָלָה.

(ז) אֲמַרְתִּי ל ה' אֱלֹהֵי אֶתֶּה, הֲאֵינִי ה' קוֹל תַּחְנוּנֵי. (ח) ה' אֲדֹ-נִי עַז שְׁוַעֲתִי, סִפְתָּה לְרֵאשִׁי בְיוֹם נֶשְׁק. (ט) אֵל תִּתֵּן ה' מֵאֲוִי רָשָׁע, זְמַמוֹ אֵל תִּפְק, רְוֹמוֹ סָלָה.

(י) רֵאשׁ מִסְבִּי, עֲמַל שִׁפְתֵימוֹ כְּסַמו. (יא) מוֹטוֹ עֲלִיהֶם, גְּחִלִים בָּאֵשׁ וּפְלִם, בְּמִהְמָרוֹת בֶּל קוֹמו. (יב) אִישׁ לְשׁוֹן בֶּל כּוֹן בְּאֶרֶץ אִישׁ חָמָס רָע, צוֹדְנוֹ לְמַדְחַפְת. (יג) דַּעֲתִי כִי יַעֲשֶׂה ה' דִּין עֲנִי, מִשִּׁפְט אֲבִינִים.

(יד) אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ, יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנִיךָ.

אך צדיקים יודו לשמך – המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו.

מאמרותיו של הצדיק רבי יהושע בן לוי

מזמור זה מחולק לשני חלקים. בחלקו הראשון שלושה עניינים המסתיימים כל אחד במילה "סלה"¹ ובהם בקשה לחילוץ ולשמירה מפני חושבי רעה המכונים "אדם רע", "רשע", ו"איש חמסים". חלק זה מסתיים בהכרזה על אדנות ה' ("אֵלֵי אֶתֶּה"), הציפיה לישועת ה' העכשווית ("ה' אֲדֹ-נִי עַז שְׁוַעֲתִי") והעתידי ("אֵל תִּתֵּן ה' מֵאֲוִי רָשָׁע").

בחלק השני של הפרק, קללה על ראש האויבים, המתייחסת בעיקר ללשון הרע שבפיהם, תוך ביטחון שה' ידון דין צדק, שהרי מדובר במתפלל המוגדר "עני" ו"אביון".

סיומו של הפרק בהדגשה כי היפוכם של אלה הם ה"צדיקים" וה"ישרים" המודים לה'.

המדרש מוצא קשר ישיר בין סופו של פרק קמ, "אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ, יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנִיךָ", ובין הפסוקים הראשונים של הפרק הבא, פרק קמא, "מְזִמּוֹר לְדָוִד ה' קְרָאתִיךָ חוֹשֶׁה לִי, הֲאֵינִי ה' קוֹלִי בְּקִרְאִי לְךָ: תִּכְוֹן תִּפְלְתִי קִטְרֶת לְפָנֶיךָ, מִשְׁאֵת כְּפִי מִנְחַת עֶרְבִי". וכך הם דברי המדרש:

מה שכתוב "אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ" ישבו ישרים את פניך – אמר דוד, בבקשה ממך אהיה מאותן שרואין פניך ה'. [ומיד לאחר מכן –] "קראתיך חושה לני". מהו "חושה לני"? חשתי לעשות דבר, אף אתה חושה לי. למה היה דומה? למי שהיה לו דין לפני השלטון, ראה שיש לכל [אחד מן הנאשמים] סניגור לומר עליהם, קרא אל השלטון ואמר לו: בבקשה ממך הכל צריכין הם לסניגוריהם, אני אין לי סניגור, אין לי מי שיצטרף עלי, אתה הדיין ואתה הוא הסניגור. כך אמר דוד יש שהוא בוטח על מעשים נאים ונכוחים שיש לו, ויש שבוטח על מעשה אבותיו, ואני בוטח בך, אע"פ שאין בי מעשים טובים, אלא על שקראתיך עניי, לכך נאמר: 'קראתיך חושה לני' (מדרש תהלים למזמור קמא).

המדרש מבקש להדגיש כי הביטחון בה' הוא מוחלט, ללא מתווכים (מעשה אבות או מעשים טובים של האדם), והציפיה היא שהקב"ה יהיה סניגורם של ישראל.

ר' יהושע בן לוי (ריב"ל), אחד מראשוני האמוראים ומתלמידיו של רבי, לומד מהפסוק "אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ, יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנִיךָ" שכדי להגיע למצב של אמונה שלמה בקב"ה, ראוי לו להתפלל שישעה זמן מה לאחר תפילת הקבע לצורך בקשות מיוחדות מהקב"ה:

ואמר ריב"ל: המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנאמר (תהלים קמ): "אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנִיךָ". תניא נמי הכי המתפלל צריך שישעה שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנאמר: "יאשרי יושבי ביתך". לאחר תפלתו מנין דכתיב "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך". תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת. וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה, תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית? אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת (בבלי, ברכות לב ע"א).

לכאורה, קשה להבין מדוע מצא ריב"ל בסיומו של פרק זה דווקא את הרמז לשהייה של אדם לאחר תפילה. אך מי שמעיין בחלק הראשון של המזמור מוצא כי החשש הוא מאויבים המשולים ל"נחש, עכשוב",² לדייגים "פורשי רשת" (טומנני "מוקשים" ולכאלה העוסקים בקרב קשה (י"ום שק"י) כנגד המבקש את עזרת הקב"ה, שעוסקים בזאת בקביעות [= "סלה"]. לכן, בסיומה של תפילה השגורה בפה, ראוי לו לאדם שישעה מעט לבקשות אישיות מהקב"ה, בקשות לשמירה מפני יצר הרע, אויבים רוחניים המושכים בלשונם את האדם להיגרר למחוזות שאינם מעוניין להגיע אליהם, כאותו נחש שמשך בלשונו את חווה לאכול מעץ הדעת, או אותם ציידים הטומנים פח לחיות, או דייגים פורשי רשת במעגל בתוך הנהר או הים כדי ללכוד בתוכם את הדגים. אדם צריך לחשוש באופן תמידי ממצב שבו ידרדר למחוזות שאינו רוצה להגיע אליהם בשל הלחץ הסביבתי.

הלכה זו נאמרה על ידי ריב"ל – מהדור הראשון של אמוראי ארץ ישראל, ומתלמידיו של רבי, אשר ישב בלוד ונודע כצדיק וקדוש, שאפילו נהג לשבת ליד המסוכנים בחולי הצרעת.

ריב"ל נקבר בבית שערים כרבים מחכמי דורו. בצניעותו הרבה, בחר למשפחתו חדר במערת הקבורה הגדולה ביותר, שבה נקברו רבים מפשוטי העם (מערה מס' 20, חדר מס' 21). בארון הקבורה הפשוט שלו רשמו בני משפחתו את תוארו המכובד "רבי" ואת צדקותו: "זו ארונו של רבי יהושע... זכר/ צדיקים לברכה", ואילו על הארון של אשתו – קירה, נרשם: "זו ארונו" שלקירה מגה/ אשתו של רבי יהושע/ בן לוי שלום". גם אשתו נחשבה כנראה למיוחדת ולצדיקה והוסיפו לה את התואר "מגה" (הגדולה).

כדי להכניס את האדם המתפלל למידתיות אל מול מנהגייהם של חסידים ראשונים, מזכיר ריב"ל כי אותם חסידים ראשונים נוהגים היו להתפלל תשע שעות ביום ולסמוך על הקב"ה שיביא את פרנסתם. לכן, ראוי לו להתפלל, לשהות מעט אחר תפילתו ולבקש על ענייני משפחתו. במנהגו זה, יזכה המתפלל להגיע למקצת מידתם של אותם חסידים.

ד"ר אריה בורנשטיין
מרצה בהתמחות ללימודי ארץ ישראל

² אבות דרבי נתן (פרק לט) מציין שישה שמות לנחשים: נחש, שרף, תנין, צפעוני, אפעה, עכשוב.

¹ פירושה של המילה "סלה" היא נצחיות, כנזכר בבבלי, עירובין (נד ע"א) משמו של התנא אליעזר בן יעקב: כל מקום שנאמר "נצח" "סלה" "ועד" – אין לו הפסק עולמית. בפרקנו, משתמש המתפלל במילה זו כדי להדגיש שהאויבים נגדו עושים מעשהים בקביעות.

מינוי שופטים בארץ ישראל- שאיפה לגדלות

נראה שהיה מספיק להקים בית דין בכל עיר ומי שזקוק למשפט יבוא לבית דין שבעירו. אם כן, מדוע בארץ ישראל אנו זקוקים לבית דין בכל פלך ופלך?
 הרב קוק זצ"ל, בנאומו בוועידה לסידור הרבנות הראשית, מסביר את החשיבות שיש לסידור בתי הדין בארץ ישראל: כאן, בניגוד לבתי הדין בחו"ל, יש חובה לסדר קבוע ומאורגן בכל פלך ופלך. כאשר אנו יושבים על אדמת הקבע שלנו איננו עוד ארעיים ואנו זקוקים למערכת משפט מסודרת ככל האומות. כמו כן, בארץ ישראל יש משמעות לסידור בתי הדין בדרגותיהם השונות, המתחיל מבית הדין הגדול הנמצא בלשכת הגזית בבית המקדש, ושני בתי הדין הנמצאים בפתח העזרה ובפתח הר הבית, ועד לבתי הדין השונים הנמצאים בכל פלך ופלך. יש קשר ויחס בין בתי הדין וכולם יונקים את תורתם מבית הדין הגדול, בבית המקדש. תפקיד בתי הדין בארץ ישראל הוא להוריד תורה גדולה לכל פלך ופלך, גם כאשר אין צורך של שפיטת העם.

עד עתה, הקמת בתי דין בחו"ל נצרכה רק לשמירה על סדרים אנושיים-פרטיים כדי להסתדר ולשרוד. בארץ ישראל חיי העם הם בשלמותם, על אדמתם שלהם, ולכן יש מאתנו תביעה לחיות חיים של גדלות ושלמות, להפיץ את תורת ה' כחלק מחיינו; יש מאתנו דרישה לחיות את התורה בשלמותה, כראוי לחיי אומה מלאים; לא עוד כמנגנון לפתירת בעיות, אלא במלוא הדרה וגודלה, וכך להופיע את שם ה' בעולם. (הדברים הובאו בשם הרב יהושע ויצמן)

סיון צדוק
סטודנטית בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל
ולחינוך חברתי קהילתי

ספר דברים כולו, משנה תורה, הוא הכנה לקראת הכניסה לארץ ישראל וחזרה על מצוות שכבר נצטוו עליהן עם דגש על הייחודיות הנוגעת לכניסה לארץ. פרשת שופטים עוסקת בסדר החיים בארץ: קיומה של מערכת משפט – שופטים ושוטרים, רשות מחוקקת ורשות מבצעת, ובהמשך הפרשה גם המלכת מלך ופירוש זכויותיו וחובותיו.

המלכת מלך היא אחת משלושת הדברים שעליהם הצטוו בני ישראל עם כניסתם לארץ. גם קיום מערכת המשפט חלה בארץ ישראל בלבד, כמו שניתן לראות בפירוש של הרמב"ם למצווה זו:

אין אנו חייבים להעמיד בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בארץ ישראל בלבד, אבל בחוצה לארץ אינן חייבין להעמיד בית דין בכל פלך ופלך, שנאמר: "תיתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוקיך נותן לך לשבטך" (הלכות סנהדרין א, א-ב).

יש מצוות הקשורות באופן מעשי ומוחשי לארץ ישראל: מצוות התלויות בארץ, מצוות בניין בית מקדש, ועוד, אך נראה תמוה מדוע מצוות מינוי שופטים ושוטרים והמלכת מלך שייכות לארץ ישראל בלבד; האם מחוץ לארץ ישראל אין צורך בעשיית משפט וצדק?!

הרמב"ן בפירושו (טו, יט) מסביר שמצוות מינוי שופטים ושוטרים היא אמנם, מדאורייתא, שייכת רק לארץ ישראל, אך מבחינה מעשית, כדי לשמור על הסדר ועל המוסר וכדי למנוע עוולות, יש צורך להקים בתי דינים אשר תפקידם לשפוט את העם ולפתור סכסוכים וחוסר צדק מדרבנן, גם מחוצה לארץ. עם זאת, עדיין קיים הבדל בין בתי הדין בארץ ישראל לבתי הדין הקמים בחו"ל. בתי הדין הקמים בחו"ל יקומו בכל עיר, ואילו בארץ – יקומו בכל פלך ופלך (תכופ יותר). לכאורה

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

ברוריה מכמן

תלמידים מספרים...

אותיות לשון הקודש ותאריך עברי

הרצי"ה נהג לכתוב **צביהודה**, ביו"ד אחת, ולא בשני יו"דים אחת ליד השניה, כיון שצורה זו משמשת לשם השם. לימים נהנה הרצי"ה להיווכח שגם ראש ישיבת וולוז'ין, הרב נפתלי צבי יהודה ברלין – הנצי"ב, היה נוהג כך.

כשהגישו לו לחם שעל עטיפתו כתובת באנגלית, הפך את הלחם באופן שיראה רק את הצד בו מודפס הכתב העברי. הרב צבי יהודה הדגיש את חשיבות השימוש בתאריך עברי, והיה מזכיר את תשובתו של המהר"ם שיק, מתלמידי החת"ם סופר, שהחמיר מאד בנושא זה. הוא התקומם מאד נגד אלו המכנים את הלוח הנוצרי "הלוח האזרחי". אכן כשעמנו היה בגלות, מיעוט בארץ נוצרית, היה זה הלוח של הרוב הנוצרי. אולם במדינת ישראל – בני העם היהודי הם רוב אזרחי המדינה, כך שהלוח שלנו, הלוח העברי, הוא לאמיתו של דבר הלוח האזרחי! כשהיו מביאים לו הזמנה לאירוע או שמחה, ונקוב בה תאריך נוצרי – לא היה משתתף באירוע! [...]

סיפר הרב מנחם הכהן: במשך שנים רבות שימשתי כעורכו של כתב העת לחיילי צה"ל "מחניים". פעמים רבות ביקשתי מהרב צבי יהודה שיכתוב מאמרים לעתון, והוא נעתר לבקשתי. [...] הרצי"ה גם קרא את העיתון מילה במילה. בעיתון היו משובצות תמונות של ציירים, ומתחתם כיתוב ובו הסבר על הציור, וכן ציון המאה בה צוירה התמונה – המאה ה-18, ה-19, ה-20 וכד'. דבר זה היה למורת רוחו של הרצי"ה שכן אין להשתמש בתאריך המונה לחיי "אותו האיש". הסברתי שאם אכתוב שנה עברית, רוב הקוראים לא יבינו למה הכוונה. לכן ביקש הרצי"ה שלפחות אוסיף "למניינם".

על בולי הדואר במדינת ישראל נקוב תאריך עברי, הכולל את השנה לבריאת העולם. אמר הרב, שזה קידוש השם שדואר ישראל מכריז במשלוח כל מכתב ומכתב: "בראשית ברא א-לקים את השמים ואת הארץ!"

מתוך: הילה וולברשטיין (עורכת), **משמיע ישועה**, מרכז שפירא תש"ע, עמ' 454-456